

İlham Əliyev: postmüharibə dövrünün memarı

III MƏQALƏ

Güclü zəkalar ideyalar yaradırlar.

Sokrat

Liderin strateji yol xəritəsi

XXI əsrdə müstəqil dövlətin başçısı və xalqın liderinin strateji yol xəritəsinin olması mütləq şərtidir. Dünya miqyasında geosiyasi vəziyyət o dərəcədə həssas və sürətli dəyişmə dinamikasına malikdir ki, milli və regional səviyyələrdə mənzərənin qlobal miqyasla daimi fəlsəfi və siyasi-nəzəri müqayisələri aparılmalıdır. Bu əsasda qısa və uzunmüddətli proqnozlar verilməlidir. Lakin buna realpolitika çərçivəsində nail olmaq üçün başlıca hədəf – strateji məqsəd dəqiq müəyyən edilməlidir. Əks halda ən yaxşı elmi əsası olan təhlil və proqnozlaşdırma üsulu belə ola biləcəkləri adekvat müəyyən etməyə yetərli olmayacaq. Bu tezis fəlsəfi, konseptual və siyasi-nəzəri analizi ayrı məsələdir.

Qısa onu deyə bilərik ki, dünyanı mürəkkəb şəbəkə və ya qeyri-xətti mürəkkəb sistem kimi təsvir etsək, hər bir təkamül mərhələsində proseslərin rəngarəngliyi fonunda həmişə ortaq inkişaf istiqamətinin mövcud olduğunu görürük. Məsələ ondan ibarətdir ki, belə bir qeyri-müəyyən şəraitdə konkret məqsəd aydın olmayanda, sistem müxtəlif variantlar arasında manevrlər edir. Bunun nəticəsi inkişaf da ola bilər, deqradasiya da. Bu da riskdir.

Lakin xoşbəxtlikdən başqa bir özəllik də vardır. İnsanla bağlı olan istənilən mürəkkəb qeyri-xətti sistemi və ya şəbəkəni idarə etmək mümkündür. Bunun üçün əsas məqsəd müəyyən olunur, idarəetmə və nizamlaşdırma parametrləri ilə sistem (və ya şəbəkə) bütövlükdə həmin strateji məqsədin "cazibə sahəsinə" istiqamətləndirilir. Məhz həmin ümumi anlayış olan "cazibə sahəsi"ne toplumu və dövləti istiqamətləndirmək liderlik məharətini tələb edir!

Azərbaycan üçün bu strateji "cazibə sahəsi"nin məzmununu Ulu öndər siyasi aspektdə dəqiq müəyyən etmişdir. Onun ümumi ifadəsi müstəqil, demokratik, hüquqi dövlət və güclü vətəndaş cəmiyyətidir.

Strateji məqsədə çatmaq üçün, anladığımız qədərli ilə, milli güclü dövlətdən regional güclü lider dövlətə keçid və sonrakı mərhələdə türk dövlətlərinin təşkilatlanması çərçivəsində aparıcı rola sahib olmaq və, nəhayət, digər beynəlxalq təşkilatlardakı fəaliyyətdən də maksimum yararlanmaqla Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri sistemində "nizamlayıcı güc"lərdən biri səviyyəsinə yüksəltmək kimi vəzifələr müəyyən edilmişdir. Buna nail olmaq mexanizmləri də dəqiq müəyyənləşdirilmişdir və onları biz daim müşahidə edirik.

Bununla yanaşı, zaman kontekstində məsələnin liderlik aspektinin böyük mənası vardır. Burada istiqamətverici rolu Heydər Əliyevin yuxarıda vurğuladığımız liderlik təcrübəsinin özünənam, cəmiyyətin daxili birlik və həmrəylik fəlsəfəsini yeniləşdirmə və milli dövlət quruculuğu kontekstində milli-regional-qlobal sintezin təmini kimi əlamətlər ön plana çıxır. Eyni zamanda, liderliyin bu əlamətlərinin konkret mərhələdə necə məzmunlaşması məsələsi aktuallaşır. Ona görə də hansı mərhələdən bəhs edilirsə, strateji yol xəritəsinin "cizgiləri"ni həmin kontekstdə müəyyən etmək zəruriyyəti dərk edilməlidir. Bizi "postmüharibə dövrü" adlandırılan tarixi dövrdə liderin strateji yol



xəritəsinin məzmunu və funksional özəllikləri maraqlandırır.

Beləliklə, təhlili davam etdirmək üçün "Postmüharibə dövrü nədir?" – sualına fəlsəfi cavab tapılmalıdır.

Postmüharibə dövrü

Bu terminin iki aspektdə anlamı vardır. Birinci, "postmüharibə" sözü müharibədən sonrakı zamanı ifadə edir. Yeni xronoloji olaraq müharibədən sonrakı vaxt başa düşülür: "Dövr" (və ya mərhələ) isə müharibədən sonra konkret proseslərə bütöv obyekt, vahid dinamika və bir neçə illik zaman kontekstində baxmağı ifadə edir. Məsələn, müharibədən sonra müəyyən illər çərçivəsində geosiyasi, siyasi, mədəni, iqtisadi, təhlükəsizlik və başqa proseslərə aid məntiqi çərçivədə özünüyaradan sistem və ya şəbəkə kimi baxmaq nəzərdə tutula bilər. Bu, artıq subyektdən seçimindən, baxış özəlliyindən və qarşıya qoyulan məqsəddən asılıdır. Ancaq burada fəlsəfi və siyasi-nəzəri baxımdan çox əhəmiyyətli olan bir məqam mövcuddur. O, "postmüharibə dövrü" termininin ikinci – sırf fəlsəfi anlamına aiddir.

Deməli, ikinci, müəyyən hadisədən sonrakı zaman sürəcini "dövr" kimi mənalandırmaq üçün yeni keyfiyyətlər kompleks müəyyən edilərək, onların kontekstində hansısa dövrdən bəhs etmək olar. Keyfiyyətlərin müəyyən edilməsi əsas hədəfi müəyyən etməyə əsaslanır. Bununla idraki dairə qapanır – hansısa böyük hadisədən sonra müəyyən dövrdən danışmaq üçün öncə nəzərdə tutulan zaman sürəcində strateji məqsəd və ona uyğun görmək istədiyini keyfiyyətlər kompleksi müəyyən olunmalıdır. Buna politologiyada liderlik strategiyası deyir-

lər. Daha doğrusu isə liderin strategiyası əsasında konkret mərhələnin "yaradılması"ndan söhbət gedir. Məhz bu mənada dünyanın məşhur filosofları, politoloqları, sosioloqları, psixoloqları, kulturoloqları Ümummilli liderdən, "bayraqdar lider"dən, "super liderdən" bəhs edirlər. Henri Kissincer də vurğuladığımız əsərində "postmüharibə dövrünü yaradan liderlər və onların qlobal düzənə təsiri"ndən yazırdı!

Bizcə, bu qısa izahlar və anamların təsviri Heydər Əliyev-İlham Əliyev xəttinin Azərbaycan müstəqil dövlətçiliyi baxımından nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu göstərir. Həm də bizə tam əsas verir ki, "postmüharibə dövrü" anlayışı prizmasında İlham Əliyevin liderliyinin çox vacib bir özəlliyini fəlsəfi və siyasi-nəzəri təhlil edək. Nəyi nəzərdə tuturuq?

Geosiyasi və siyasi memarlar

"Geosiyasi memar" və ya "arxitektör", "siyasi arxitektör" və ya "dövlət arxitektoru" kimi ifadələr məcazıdır (metaforadır). "Arxitektör" sözü qədim yunancadan tərcümədə "baş inşaatçı (və ya qurucu)" anlamını verir. Bu terminlə yunanlar müxtəlif obyektləri inşa edənlərin başçısına status verirdilər. Yəni, kimsə bütün quruculuq işlərini ideyadan tutmuş layihədən keçərək konkret reallaşmaya qədər olan mərhələdə aparıcı rol oynamalı idi. Burada yaradılan yeni maddi strukturun (məsələn, bunanın, körpünün və ya yolun) layihələşdirilməsi və sistemin təşkilinə məsul olan mütəxəssisdən söhbət gedir. Təbii ki, burada arxitektörün peşəkar olması əsas şərtidir.

Müasir dövrdə politoloqlar və filosoflar "arxitektör" (memar) anlayışını

metaforik mənada dövlət qurucularına, yeni milli, regional və qlobal geosiyasi struktur-funksional sistem (və ya mühit) yaradanlara və bütövlükdə, müxtəlif aspektləri özündə ehtiva edən şəbəkə formalaşdırma kreativlik keyfiyyətinə malik olan liderlərə aid edirlər. Təbii ki, burada da struktur formalaşdırma ilə yeni sistemin yaranmasının təşkilini həyata keçirən funksiyalar vaxtdə tələb olmalıdır.

Bu ümumi anlamın işığında "postmüharibə dövrünün arxitektoru" ifadəsini siyasi liderlik kontekstində təhlil etmək olar. Onun semantik və funksional aspektlərinin fəlsəfi və siyasi-nəzəri izahını vermək mümkündür.

Yeni dövrün qurucu lideri

Cənubi Qafqazın geosiyasi mənzərəsi və dinamikası kontekstində postmüharibə dövrü məsələsi son dərəcə dərin və çox sayda faktorlara bağlıdır. Çünki əsrlərlə bu regionda formalaşmış geosiyasi arxitekturanı dağıdıb, əvəzində müasir tələblərə uyğun olan yeni geosiyasi struktur-funksional şəbəkə yaratmaqdan söhbət gedir. Əlbəttə, bu cür çoxşaxəli yenidənqurma yalnız böyük liderlər reallaşdırıla bilər.

Böyük dövlətlərin Cənubi Qafqazda maraqlarının nəinki azalmadığını, hətta, yeni vüsət və məzmununda daha da artıdığını nəzərə alsaq, vəziyyətin qəlizliyi daha aydın olar. Yeni postmüharibə dövründə yeni geosiyasi dinamika yaratmaq istəyən lider müxtəlif istiqamətlərdən ciddi maneələrlə rəhbər olmalıdır. Onları aşmaq üçün müasir idarəetmə quruculuq proqramını belə həyata keçirmək imkansızdır.

II Qarabağ savaşından sonra ötən illər göstərir ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev yeni dövrün arxitektoru kimi çox uğurla fəaliyyət göstərir. Bütün maneələrə baxmayaraq, Azərbaycanın dövlət başçısı "yeni region" formalaşdırır. Həmin kontekstdə fəlsəfi və politologiya üçün çox aktual olan məsələ İlham Əliyevin "postmüharibə dövrü"nü necə məzmunlaşdırmağa çalışdığının əsas əlamətlərini izah etməkdən ibarətdir. Öncə, Azərbaycan Prezidentinin vurğulanan kontekstdə strateji məqsədinə aydınlıq gətirməyə çalışsaq.

Yeni strateji məqsədlər

Strateji məqsəd postmüharibə dövrünün məzmununu müəyyələşdirməkdir. Məhz bu əlamətlərdən çıxış edərək Azərbaycan Prezidentinin postmüharibə dövrünü necə qurması haqqında danışa bilərik. Aydın görünür ki, Prezident İlham Əliyev postmüharibə dövründə Azərbaycanın yalnız sülh, barış, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyi birgə təmin etmək kimi faktorları fəaliyyətinin mərkəzinə gətirmişdir. Bunlar müasir mərhələdə müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin təkamülü aspektində çox vacib məsələlərdir.

Belə ki, Prezident İlham Əliyev müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət kimi əsas keyfiyyətini belə müəyyən etmişdir: regionda müharibə variantını istisna edən, sülh, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyi qalıcı regional faktorlar statusuna yüksəldən güclü, suveren və müstəqil dövlət!

Eyni zamanda, İlham Əliyevin vurğulanan istiqamətdə göstərdiyi siyasi-diplomatik fəaliyyət sülhün, əməkdaşlığın və təhlükəsizliyin sıx qarşılıqlı əlaqədə reallaşdırıldığına dəlalət edir. Yəni vurğulanan əlamətlər ayrı-ayrılıqda deyil, diplomatik məharət və real siyasi liderlik vasitəsi ilə məzmunlaşdırılır. Bu aspekt çox vacibdir.

Məsələ ondan ibarətdir ki, yuxarıda dövrün müəyyən geosiyasi özəllikləri prizmasında Cənubi Qafqazda səmərəli və real dəyişiklik etmək üçün qeyd etdiyimiz sistemüstü şəbəkə diplomatiyasını formalaşdırmaq lazımdır. Sistemüstü şəbəkə diplomatiyası geosiyasi arxitektura baxımından son dərəcə vacib olan sülh və əməkdaşlığı milli təhlükəsizliklə regional miqyasda əlaqələndirməyi tələb edir. Postmüharibə dövrünün geosiyasi arxitekturası bu "geosiyasi üçbucaq" daxilində struktur-funksional şəbəkəyə çevrilə bilər.

Real olaraq, sülh, əməkdaşlıq və təhlükəsizliyin vəhdətinə nail olmaq çox çətin məsələdir. Burada siyasi-diplomatik müstəvidə həmin faktorlar arasında nisbətli ehtiva saxlamaq gərəkdir ki, regional miqyasda geosiyasi ahəngdarlıq pozulmasın. Geosiyasi ahəngdarlıq isə mütləq surətdə konseptual səviyyə ilə yanaşı, real fəaliyyət sahəsində ziddiyyətsiz hərəkəti tələb edir.

Öz növbəsində ziddiyyətsiz fəaliyyət praktikada çox sayda əməkdaşlıq formatları arasında ehtiva əlaqələr qurmaq deməkdir ki, onlar bütöv halda regionun tərəqqisinə xidmət etsin. Məsələnin bu tərəfi praktiki siyasi liderlikdə çox mürəkkəb situasiyada aydın və sadə addımlarla ümumi mənzərəni mümkün ziddiyyətlərdən və qeyri-müəyyənliklərdən xilas etməyi nəzərdə tutur. Buradan postmüharibə dövründə sistemüstü şəbəkə diplomatiyasının çox aktual bir məqamına keçid etmək lazım gəlir.

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru